УДК 597. 2 / 5 (477. 44)

ДО ФАУНИ РИБ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Макодай О.І., Алексієнко В.Р.*

Вінницький державний педагогічний університет

****Київський національний університет імені Тараса Шевченка***

Изучен состав ихтиофауны водохранилищ бассейнов рек Днепра, Южного Буга, Днестра (в пределах Винницкой обл.). В ходе исследований было выявлено 30 видов рыб из 8 семейств. Также были обнаружены причины уменьшения численности и видового состава ихтиофауны Винницкой области, а именно: браконьерство и экологические проблемы региона. Для поддержания видового разнообразия рыб необходимо активизировать борьбу с браконьерством, решить экологические проблемы региона и проводить мониторинговые исследования ихтиофауны.

Винницкая область, ихтиофауна, браконьерство, экологические проблемы, мониторинг

ВСТУП

Територія Вінницької області зазнала сильного антропогенного впливу, що призвело до зникнення цілого ряду тварин, поставило на межу виживання інші види. Зарегулювання стоку річок, забруднення навколишнього середовища, вселення нових видів призвело до змін видового складу іхтіофауни, чисельності та поширення окремих видів риб у водоймах цього регіону. При цьому за останні 70 років на Вінниччині практично не проводилось фундаментальних досліджень з вивчення тваринного світу. В зв’язку з цим виникає необхідність інвентаризації фауни та створення кадастру окремих таксонів тваринного світу. Крім того, проведення такої роботи викликане необхідністю формування екологічної мережі загальнодержавного, регіонального та локального рівнів. За даними кадастру можливе визначення видів, які потребують охорони на території Вінницької області. Тому метою даного дослідження було вивчення видового складу представників надкласу риби у межах Вінницької області, а також з’ясування їх поширення.

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Об'єктами досліджень були внутрішні водойми в межах Вінницької області, як природного (річки, озера, болота), так і штучного (ставки і водосховища) походження та іхтіофауна цих водойм. Для характеристики водного фонду регіону використовували данні Мінводгоспу України, чисельні публікації характеристик водойм Вінницької області та власні

спостереження за окремими водоймами. Видовий склад риб в цьому регіоні досліджували в ході проведення зоологічних екскурсій (2003–2006 рр.) Крім того були використані фонди зоологічних музеїв України та матеріали наукових публікацій. Для вивчення іхтіофауни застосовували відлови риби з використанням квадратної сітки із стороною 2 м на каркасі. Лови проводили на невеликих глибинах, де у більшій мірі сконцентрована молодь риб. Під час зоологічних екскурсій здійснювали опитування рибалок-аматорів та аналіз їх уловів. Видову приналежність оглянутих у ході польових досліджень екземплярів риб встановлювали за допомогою загальноприйнятих визначників [1, 2]. Систематичне положення риб Вінниччини та їх українська номенклатура вказана відповідно до систематики, запропонованої у працях А.Я. Щербухи [3] та Ю.В. Мовчана [4].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Територія Вінниччини розташована в басейнах трьох головних річок України – Дніпра, Південного Бугу і Дністра, та в межах двох природних смуг – лісостепової і степової, що й зумовлює різноманітність її флори і фауни. Загалом у межах області протікає близько 3,6 тисяч річок і струмків загальною довжиною 11800 км. Домінують дуже малі ріки, довжиною до 10 км. На них (3368) приходиться близько 94 % усіх річок регіону. Середня щільність річкової мережі змінюється в залежності від літологічного складу порід, рельєфу та клімату наступним чином: в басейнах Дніпра і П. Бугу вона становить 0,40–0,56 км/км², а поза ними – 0,32–0,44 км/км². Середньообласна величина цього показника дорівнює 0,45 км/км². В долинах річок зустрічаються низинні болота загальною площею близько 17 тис.га. Найбільші їх масиви приурочені до заплав річок північної частини області: Згару (7,4 тис.га), Рову (6,2 тис. га), Десни (1,4 тис.га), Росі та її приток (0,9 тис.га) тощо. Площа природних озер невелика. Значна кількість поверхневих вод зосереджена також у штучних водоймах – ставках та водосховищах. Нині на Вінниччині нараховується понад 4 тисячі ставків та 65 водосховищ загальною площею, відповідно, близько 19980 га та 11167 га. На території області вони розміщені нерівномірно. Більшість їх знаходиться у басейнах П. Бугу та Дніпра. Наведені данні дають можливість вважати Вінницьку область сприятливою для існування великої кількості видів риб в її водоймах.

Під час проведення іхтіологічних досліджень у природних водоймах Вінницької області було зареєстровано 30 видів риб, що належать до 8 родин:

РОДИНА *CYPRINIDAE* – КОРОПОВІ

Abramis ballerus (Linnaeus, 1758) – лящ синець

Abramis brama (Linnaeus, 1758) – лящ звичайний

Alburnoides bipunctatus rossicus Berg, 1924 – бистрянка звичайна російська

Alburnus alburnus (Linnaeus, 1758) – верховодка звичайна

Aspius aspius (Linnaeus,1758) – білизна звичайна

Barbus barbus barbus (Linnaeus, 1758) – марена звичайна типова

Blicca bjoerkna (Linnaeus,1758) – плоскирка звичайна

Carassius auratus gibelio (Bloch, 1782) – карась сріблястий звичайний

Carassius carassius (Linnaeus, 1758) – карась звичайний

Chondrostoma nasus (Linnaeus, 1758) – підуст звичайний

Cyprinus carpio (Linnaeus, 1758) – короп звичайний

Gobio gobio (Linnaeus, 1758) – пічкур звичайний

Leucaspius delineatus (Heckel, 1843) – вівсянка неповнолінійна

Leuciscus cephalus (Linnaeus, 1758) – ялець головень

Rhodeus sericeus (Pallas, 1776) – гірчак звичайний

Rutilus rutilus (Linnaeus, 1758) – плітка звичайна

Scardinius erythrophthalmus (Linnaeus, 1758) – краснопірка звичайна

Tinca tinca (Linnaeus, 1758) – лин озерний

РОДИНА *COBITIDIDAE* – ЩИПАВКОВІ

Cobitis taenia (Linnaeus, 1758 (s.l.)) – щипавка звичайна

Misgurnus fossilis (Linnaeus, 1758) – в'юн звичайний

РОДИНА *BALITORIDAE* – СЛИЖОВІ

Barbatula barbatula (Linnaeus, 1758) – слиж звичайний

РОДИНА *SILURIDAE* – СОМОВІ

Silurus glanis (Linnaeus, 1758) – сом звичайний

РОДИНА *ESOCIDAE* – ЩУКОВІ

Esox lucius (Linnaeus, 1758) – щука звичайна

РОДИНА *PERCIDAE* – ОКУНЕВІ

Gymnocephalus cernuus (Linnaeus, 1758) – йорж звичайний

Perca fluviatilis (Linnaeus, 1758) – окунь річковий

Sander lucioperca (Linnaeus, 1758) – судак звичайний

РОДИНА *GOBIIDAE* – БИЧКОВІ

Neogobius eurycephalus constructor (Nordmann, 1840) – чорноморсько-каспійський бичок рудий конструктор

Neogobius kessleri (Gunther, 1861) – чорноморсько-каспійський бичок Кесслера

РОДИНА *GASTEROSTEIDAE* – КОЛЮЧКОВІ

Gasterosteus aculeatus (Linnaeus, 1758) – колючка триголкова

Pungitius platygaster (Kessler, 1859) – багатоголкова колючка мала

Найбільшим різноманіттям представників у цьому регіоні відрізняються коропові (18 видів), потім ідуть окуневі (3); родини щипавкові, бичкові та колючкові містять по два види кожна, а слижові, щукові та сомові представлені лише по одному виду.

Більшість промислових риб (лящ, синець, плітка, плоскирка, білизна, головень, лин, щука, сом, окунь та судак) є об'єктами промислового і аматорського рибальства. В уловах аматорів-рибалок часто зустрічаються достатньо чисельні в цьому регіоні напівпромислові види – верховодка, карасі, підуст, пічкур, краснопірка, йорж, бички. В переважній більшості водойм Вінницької області зустрічались дрібні малоцінні (смітні) риби - бистрянка, вівсянка, гірчак, слиж та колючки. Досить рідко в уловах зареєстрований цінний промисловий об'єкт – марена, що в першу чергу пов'язано із загальним забрудненням водойм та зарегулюванням стоку води.

Завдяки штучному вселенню в водосховищах з'явилось чотири нових види риб – представники далекосхідної іхтіофауни: білий амур (*Ctenopharyngodon idella*), амурський чебачок (*Pseudorasbora parva*)), білий (*Hypophthalmichthis molitrix*) і строкатий (*Aristichthys nobilis*) товстолоби, з яких два останні види набули важливе промислове значення і активно використовуються в рибництві для підвищення загальної рибопродуктивносі ставів за рахунок їх вирощування в полікультурі з коропом – традиційним об'єктом рибництва. Треба відмітити, що білий амур і товстолоби вселені у водосховища з метою підвищення їх рибопродуктивності, а амурський чебачок завезений випадково із молоддю вказаних рослиноїдних риб (приклад випадкової негативної повної акліматизації). Широке розповсюдження у водосховищах отримали представники стародавньої понто-каспійської фауни риб – тюлька, мала південна колюшка, риба-голка та декілька видів бичків.

У літературі зустрічаються повідомлення про присутність у водоймах Вінницької області вирезуба (*Rutilus frisii*). Також варто сказати про акліматизацію стерляді (*Acipenser ruthenus*) у Дністрі, європейського вугра (*Anguilla anguilla*) та буфало (*Ictiobus cpenellusy*) у Південному Бузі.

При проведенні досліджень були виявлені факти браконьєрства на річках та ставках із застосуванням таких засобів як сітки, електроструменеві прилади, вибухівка. На нашу думку, саме це є основною причиною

зменшення кількості риби у Вінницькій області. Також негативно впливає на риб та їх харчову базу поява нових видів хімічного та біологічного забруднення.

Для збереження видового складу іхтіофауни Вінницької області потрібно активізувати роботу відповідних органів по дотриманню законодавства не тільки під час нересту, а й у продовж усього року. Вважаємо необхідним проведення довгострокового моніторингу іхтіофауни та екологічного стану водойм Вінницької області.

ВИСНОВКИ

1. Водна мережа Вінницької області, що включає близько 3,6 тисяч річок і струмків загальною довжиною 11800 км, при домінуванні дуже малих річок довжиною до 10 км (94 % усіх річок регіону), має всі сприятливі умови для збереження біорізноманіття іхтіофауни та розвитку рибної галузі.
2. В природних водоймах регіону зареєстровано 30 видів риб з 8 родин, більшість з яких (18 видів) представники родини коропових.
3. Для збереження видового складу іхтіофауни потрібно активізувати роботу з охорони рибних ресурсів області та посилити боротьбу проти забруднення оточуючого середовища, зокрема внутрішніх водойм України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Веселов Е.А. Определитель пресноводных рыб фауны СССР. – М.: Просвещение, 1977. – 238 с.*
2. *Кузнецов Б.А. Определитель позвоночных животных фауны СССР. (В 3-х ч.). Ч. 1. Круглоротые. Рыбы. Земноводные. Пресмыкающиеся. – М.: Просвещение, 1974. – 190 с.*
3. *Щербуха А.Я. Українська номенклатура іхтіофауни України. – Київ: Зоомузей ННПМ НАН України, 2003. – 48 с.*
4. *Мовчан Ю.В. Зауваження до складу іхтіофауни України (нечисленні, рідкісні, зниклі і нові види) та сучасні зміни в номенклатурі її таксонів // Збірник праць Зоологічного музею. – № 38. – Київ, 2006. – С. 34–43.*

N0TES TO THE FAUNA OF FISHES OF VINNYTSYKA REGION

A.I. Makodai, V.R. Alekseyenko

The composition of reservoirs' ichthyofauna of basins of Dnipro, Pivdennei Bug and Dnister rivers within the boundaries of Vinnytsyka region was studied. In

the process of researching it was discovered 30 species of fish, which belong to 8 families. We also found out the reasons, which cause reducing of quantity and species composition of ichthyofauna in Vinnytsyka region, such reasons are: poaching and ecological problems of the region. We think that for keeping the variety of species we need to activate the fight against poaching, to solve ecological problems and carry out the monitoring of ichthyofauna condition.

УДК: 597. 2/. 5 (477. 44)
Макодай О.І., Алексієнко В.Р. До фауни риб Вінницької області // Питання біоіндикації та екології. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – Вип. 13, № 1. – С. 82–87.

Вивчали склад іхтіофауни водосховищ басейнів річок Дніпра, Південного Бугу та Дністра (в межах Вінницької обл.). Під час досліджень було виявлено 30 видів риб з 8 родин. Також були з'ясовані причини зменшення чисельності та видового складу іхтіофауни Вінницької області, зокрема: браконьєрство та екологічні проблеми регіону. На наш погляд, для підтримання видового різноманіття риб необхідно активізувати боротьбу з браконьєрством, вирішити екологічні проблеми та проводити моніторингові дослідження іхтіофауни.
Бібл. 4.